

yâvuşh veya Siyâvehş olarak telaffuz edilen bu isim daha sonra Siyâvuş ve Siyâvûş şekline dönüşmüş olup günümüz İran'ında Siyâvehş biçiminde de söylenmektedir. Siyâvuş, Pehlevî metinlerinde Geng-dij, Siyâvuş-gird, Siyâvuş-kerd adı verilen bir kale inşa eden (Zebîhullah Safâ, s. 513; Hüseyin Şehîdî-yi Mâzenderânî, s. 422-423, 631-634) ve Keyânîler'e has kudrete sahip olan kutsal bir şehzade olarak anılır. Efsaneye göre bu kale Siyâvuş tarafından cinlerin başları üzerine inşa edilmiş, daha sonra Keyhusrev binayı yeryüzüne indirmiştir (Jâle Âmûzigâr, s. 64).

Siyâvuş hakkındaki efsanevi rivayetleri en geniş şekilde anlatan Firdevsî olmuştur. *Şâhnâme*'ye göre Siyâvuş destanı özetle şöyledir: Keyânî hânedanının kötü ahlâklı ve dirayetsiz hükümdarı Keykâvus yedi yaşındaki oğlu Siyâvuş'u yetiştirmek üzere Rüstem'e teslim eder. Çocuk yıllar sonra yiğit bir delikanlı olarak babasının sarayına geri döner. Bu sırada Hâmâverân şahının kızı, Keykâvus'un karısı ve Siyâvuş'un üvey annesi olan Sûdâbe gönlünü ona kaptırır. Ancak iffetli bir genç olan Siyâvuş onun bu arzusuna karşılık vermez. Bunun üzerine Sûdâbe, Siyâvuş'u kendisine göz koymakla suçlayarak babasının huzurunda ona iftira eder. O dönemin töresi gereğince Siyâvuş babasının ve saraylıların gözü önünde at üzerinde şiddetli bir ateşin ortasından geçerek iffetini ve mâsumiyetini ispatlar. Sûdâbe'nin tahriklerinden korunabilmek için gönüllü olarak Turan Padişahı Efrâsiyâb'a karşı savaşa gider. Siyâvuş'un cesaretini ve yiğitliğini gören Efrâsiyâb barış talebinde bulunur. Siyâvuş barış isteğini kabul edince babası Keykâvus ile arası açılır ve babasına kırılarak Efrâsiyâb'ın yanına gider. Efrâsiyâb kızı Ferengîs'i, Efrâsiyâb'ın kumandanı Pîrân da kızı Cerîre'yi ona eş olarak verir. Siyâvuş, Efrâsiyâb'ın izniyle Hoten'de Gengdij adında bir kale inşa eder. Yanındaki İranlılar'la birlikte oraya yerleşerek huzurlu bir hayat sürmeye başlar. Ancak Efrâsiyâb'ın Siyâvuş hakkında bilgi toplamak için Gengdij kalesine gönderdiği kardeşi Gersîvez, Siyâvuş'u kıskandığı için saraya ona karşı kışkırtıcı haberler yollayınca Efrâsiyâb, Siyâvuş'un katline ferman verir. Siyâvuş'un ölüm haberi bütün İran'ı şiddetle sarsar. Onu kendi çocuğu gibi yetiştiren Rüstem intikam almak için Sûdâbe'yi öldürür. Turan'a saldırarak her yeri yakıp yıkar. Keykâvus'un ilgisizliği yüzünden ülkede baş gösteren karmaşadan yararlanan Efrâsiyâb yeniden İran'a saldırır. Siyâvuş öldüğü sırada Ferengîs, Keyhusrev adı verilen bir oğlan doğurur. Doğan çocuk so-

yundan haberdar olmasın diye çobanlara teslim edilir. Bu arada Siyâvuş'un ölümünden sonra Soğd valisi olan Gûderz'in oğlu kumandan Gîv, Keyhusrev'i İran'a getirmek için gizlice Turan topraklarına girer, yedi yıl süren bir aramadan sonra Ferengîs ile Keyhusrev'i bulur. Siyâvuş'un zırhını ona giydirir. Onu yıllardır üzerine kimseyi bindirmediği babasının siyah atına bindirerek İran'a kaçıtır. Keyhusrev sonunda Efrâsiyâb'ı yok ederek babasının intikamını alır (ayrıca bk. Firdevsî, II, 364-471; III, 1-114; Hüseyin Şehîdî-yi Mâzenderânî, s. 420-422).

İran mitolojisinde Siyâvuş mazlumluk ve mâsumluk timsalidir. İnanişâ göre her bahar, onun haksız yere dökülen kanından ırmak kenarlarında "per-i Siyâvuşân" veya "hün-i Siyâvuşân" adı verilen bir çiçek açar (Mihrdâd-i Bahâr, s. 156; Jâle Âmûzigâr, s. 66; M. Ca'fer-i Yâhakki, s. 264). Yeşilliğin ve bitkilerin yeniden canlanışının da sembolü olan Siyâvuş'un acı ölümü aynı zamanda kış aylarının gelişine ve bitkilerin sararıp solmasına yol açar. Bu mit Bâbilli Temûz, Mısırlı Osiris ve Yunanlı Adonis hakkındaki mitlerle son derece benzeşmektedir.

Siyâvuş adına düzenlenen "Siyâvuşân" veya "Sevûşûn" adı verilen özel yas törenlerinin asırlar boyu sürdürülmüş olduğu, Nersahî'nin Buhara halkının üç bin yıldan beri Siyâvuş'un ölümü için yas tuttuğu, bu yas törenlerinde "muğların ağılayışı" adı

verilen ezgiler okuduğu şeklindeki ifadesinden anlaşılmaktadır (*Târîh-i Buḥârâ*, s. 24, 32-33). Seâlibî, Siyâvuş öldüğü zaman olağan üstü doğa olaylarının meydana geldiğini rivayet etmektedir (*Gureru aḥbârî mülûkî'l-Fürs*, s. 96). İslâmî dönemde ortaya çıkan bazı yas törenlerinin ve özellikle 10 Muharrem'de yapılan ve "Şâm-ı garîbân" adı verilen törenin bu gelenekle ilgili olduğu sanılmaktadır. Ayrıca Siyâvuş'un, üvey annesi Sûdâbe'nin ahlâksız teklifini reddederek suçsuzluğunu ispat için ateşten geçmesi Hz. Yûsuf ile Hz. İbrâhim kısıslarını da çağrıştırmaktadır.

Şâhnâme'nin önemli bir bölümünü teşkil eden Siyâvuş destanı Dick Davis tarafından manzum olarak İngilizce'ye çevrilmiştir (*The Legends of Seyavush*, Harmondsworth 1992), eser İran'da *Şâhnâme*'den ayrı olarak da neşredilmiştir. Meryem Ali Hanîyân'ın *Dâstân-ı Siyâvuş* (Tahran 1381 hş.), Muhammed Kâsimzâde'nin, *Siyâvuş* (Tahran 1386 hş.), Ferîdun Rehnûmâ'nın *Siyâvuş der Taht-ı Cemşîd* (Tahran 1383 hş.) ve Firdevsî'nin *Dâstân-ı Siyâvuş u Sûdâbe* (Tahran 1379 hş.) adlı eserleri bunlardan bazılarıdır.

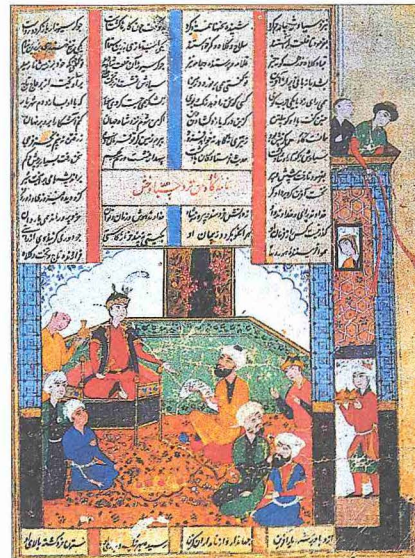
BİBLİYOGRAFYA :

Nersahî, *Târîh-i Buḥârâ* (trc. Ebû Nasr Ahmed el-Kubâvî, nşr. Müderris-i Razavî), Tahran 1351 hş., s. 23, 24, 32-33; Firdevsî, *Şehnâme* (trc. Necati Lugal), İstanbul 1994, II, 364-471; III, 1-114; Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Gureru aḥbârî mülûkî'l-Fürs ve siyerihim* (trc. Mahmûd İnâyet), Tahran 1338-39 hş., s. 96; Zebîhullah Safâ, *Hamâse-serâ-yî der Îrân*, Tahran 1333 hş., s. 510-515; Yeşthâ (nşr. İbrâhim Pûr-i Dâvûd), Tahran 1347 hş., II, 227; M. Ali İslâmî Nûdûşen, *Zindegi vü Merg-i Pehlevânân der Şâhnâme*, Tahran 1349 hş., s. 173-224; Şâhruh-i Miskûb, *Sûg-i Siyâvuş*, Tahran 1357 hş.; Mihrdâd-i Bahâr, *Pejûheşt der Esâtîr-i Îrân*, Tahran 1362 hş., s. 156, 157; İhsan Behrâmî, *Ferheng-i Vâjehâ-yi Avestâ*, Tahran 1369 hş., III, 1481; Rahîm Affî, *Esâtîr ve Ferheng-i Îrânî*, Tahran 1374 hş., s. 563-565; Jâle Âmûzigâr, *Târîh-i Esâtîr-yi Îrân*, Tahran 1374 hş., s. 64, 66; M. Ca'fer-i Yâhakki, *Ferheng-i Esâtîr ve İşârât-ı Dâstân-ı Edebiyyât-ı Fârsî*, Tahran 1375 hş., s. 264; Hüseyin Şehîdî-yi Mâzenderânî, *Ferheng-i Şâhnâme*, Tahran 1377 hş., s. 420-423, 631-634; E. Yarshater, "Siyâvush", *EP²* (İng.), IX, 696-697.

DERYA ÖRS

Siyâvuş'un, Rüstem'i bir mektupla Keykâvus'a göndermesi ni tasvir eden minyatür (*Oriental Miniatures*, s. 39)

SİYÂVUŞ BEY

(سیاوش بیگ)

(ö. 1024/1615 [?])

İranlı ressam.

Gürcü asıllıdır. Doğum ve ölüm tarihi hakkında kesin bilgi yoktur; 943 (1536) yılı civarında doğduğu tahmin edilmektedir. Kadî Ahmed'in yazdığına göre çocuk yaşla-

rında Şah I. Tahmasb'in (1524-1576) saray nakkaşhânesine girmiş ve dönemin ressam, hattat, rugan ustası Mevlânâ Muzaffer Ali'nin yanında yetişerek portre yapmada eşine az rastlanan bir üstat olmuştur; 1590'lı yılların sonuna doğru da görevinden ayrıлып Şiraz'da yaşamaya başlamıştır (Kâdî Ahmad, s. 191). Gelibolulu Mustafa Âlî ise Siyâvuş'un Üstat Hasan'ın öğrencisi olduğunu ve müzehhipliği ondan öğrendiğini, musavvirlikteki ustalığına önceki üstatların güzelliklerini taklit ederek ulaştığını, Musavvir Mihrâb'ın Siyâvuş'un hem kardeşi hem öğrencisi olduğunu ve kendisinin *Menâkıb-ı Hünerverân*'ı bitirdiği yılda (995/1587) İstanbul'a gelen Tebrizli Veli Can'ın da Siyâvuş'un yanında yetiştiğini yazar (*Menâkıb-ı Hünerverân*, s. 64, 67). Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki murakka'lardan birinin içinde bulunan kalem-i siyâhî tekniğiyle yapılmış bir resmin üzerinde, "gulâm şah velâyet Siyâvuş nakkaş" ibaresi okunmaktadır (Hazine, nr. 2135, vr. 11^b). Bu resim bir ağaç altında oturan ve biri saz çalan, diğeri elinde tuttuğu sayfadan muhtemelen şarkı sözlerini okuyan iki genci tasvir eder. Siyâvuş'un özgün imzasını taşıyan resim onun siyah kalem tekniğinde üstat olduğunu göstermektedir. Siyâvuş'un bu

teknikte yaptığı ejder öldüren kahraman tasvirinin sağ alt köşesinde de yukarıdaki ibare yer almaktadır (Sakisian, rs. 157). Firdevsî'nin *Şâhnâme*'sinin 1575-1580 yılları arasında istinsah edildiği ve aynı zamanda resimlendiği sanılan bir nüshasının minyatürlü sayfalarından on dokuzunun kenar kısmına Siyâvuş'un, üçünün kardeşi Mihrâb'ın ve geriye kalanların da dönemin nakkaşları Zeynelâbidîn, Murad, Nakdî ve Sâdıkî'nin isimleri yazılmıştır (Robinson, XIV [1976], lv. I-VIII). Bu isimlerin gerçekten adı geçen nakkaşların imzaları olup olmadığı konusunda kuşku vardır. Ancak *Şâhnâme*'deki Siyâvuş imzalı minyatürlerle (a.g.e., XIV [1976], lv. VI^{a,b}) onun siyah kalem tekniğindeki iki eseri karşılaştırıldığında *Şâhnâme*'deki resimlerin de Siyâvuş'un elinden çıkmış olduğu söylenebilir. Kaynaklar ve resim örnekleri Siyâvuş Bey'in Safevî şahları I. Tahmasb, II. İsmâil (1576-1577), Muhammed Hudâbende (1577-1587) ve I. Abbas (1587-1629) dönemlerinde Kazvin, İsfahan ve Herat gibi önemli Horasan şehirlerindeki saray nakkaşhâne veya kütüphanelerinde görev yapan Sâdıkî Bey, Zeynelâbidîn, Mihrâb, Ali Aşgar Kâşî, Şeyh Muhammed ve Muhammedî ile aynı ortamda eser vermiş bir nakkaş olduğunu göstermektedir. Nitekim 987'de (1579) Hândmîr'in *Habîbü's-siyer* adlı eserini Sâdıkî Bey'le birlikte resimlemiştir. 1013'te (1606) hayatta idi. İskender Münşî'ye göre 1025 (1616) yılı civarında vefat etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâdî Ahmed [Kumrî], *Calligraphers and Painters* (trc. V. Minorsky), Washington 1959, s. 191; Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân*, s. 64, 67; İskender Bey Münşî, *Târîh-i 'Âlem'ârâ-yi 'Abbâsî* (nşr. M. İsmâil Rıdvânî), Tahran 1377 hş., I, 275; A. Sakisian, *La miniature persane du XIIe au XVIIe siècle*, Paris-Bruxelles 1929, rs. 157; L. Binyon – J. V. S. Wilkinson – B. Gray, *Persian Miniature Painting*, New York 1971, s. 55, 117, 121; A. Welch, *Artists for the Shah: Late Sixteenth Century Painting at the Imperial Court of Iran*, New Haven 1976, s. 17-41; N. M. Titley, *Persian Miniature Painting and its Influence of the Art of Turkey and India*, London 1983, s. 106, 131, 157; Abdürrefî Hâkîkat, *Târîh-i Hünerrhâ-yi Mîllî ve Hünermendân-ı İrânî*, Tahran 1369 hş., II, 856-857; Abbas Sermedî, *Dânişnâme-i Hünermendân-ı İrân ve Cihân-ı İslâm*, Tahran 1379 hş., s. 295; S. Babaie v.dğr., *Slaves of the Shah: New Elites of Safavid Iran*, London 2004, s. 118-119; B. W. Robinson, "Isma'il II's Copy of the Shâhnâmâ", *Iran*, XIV, London 1976, s. 1-8, lv. I-VIII; Zeren Tanındı, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde Veli Can İmzalı Resimler", *TÜBA*, sy. 15 (1991), s. 287-313.

ZEREN TANINDI

SİYÂVUŞ PAŞA

(ö. 1066/1656)

Osmanlı sadrazamı.

Abaza asıllıdır. Kaynaklarda Celâî Abaza Paşa'nın yetiştirmesi olup onun hazine-darlığını yaptığı belirtilir. Paşasının idamı üzerine (1634) saraya alındı ve Seferî Odası neferatı arasına yerleştirildi. Bir süre sonra IV. Murad'ın huzurunda yapılan etkinliklerde özellikle cirit oyunundaki maharetleriyle dikkati çektiği için âdete aykırı olarak doğrudan Has Oda'ya alındı. Ardından Melek Ahmed Paşa Diyarbakir beylerbeyi olunca onun yerine silâhdar ağalığına getirildi (Şevval 1048 / Şubat 1639). IV. Murad'ın vefatı anında Siyavuş Ağa'nın da yanında bulunduğu, vefatı müteakip padişahın yüzünü bir şal ile örterek durumu Sadrazam Kara Mustafa Paşa'ya haber verdiği zikredilir (Naîmâ, II, 946).

Sultan İbrâhîm'in saltanatı sırasında Deli Hüseyin Paşa'nın Özû valisi olması üzerine Siyavuş Ağa'ya vezirlik verilerek kaptan-ı deryâ yapıldı (22 Cemâziyelevvel 1050 / 9 Eylül 1640). Bir yıl dört ay yirmi iki gün süreceğ olan bu görevi esnasında kendisine öncelikle elden çıkmış olan Azak Kalesi'nin geri alınması görevi verildi. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra donanma İstanbul'dan ayrıldı. 140 gün süren kuşatmaya rağmen herhangi bir neticeye varılmadan yalnızca Kefe'deki birlikler tahkim edilerek geri dönüldü (12 Ocak 1642). Siyavuş Paşa kaynaklara göre tersane işlerindeki liyakatsizliği, devlet adamlarıyla geçimsizliği ve görevde kusurlu bulunması gibi suçlamalarla kaptanlık görevinden alındı, ancak kendisinden yararlanmak için haslar tahsis edilip kubbe veziri yapıldı (a.g.e., III, 954).

Siyavuş Paşa daha sonra Halep beylerbeyi olduysa da (1053/1643) halka baskı uyguladığı gerekçesiyle görevden alındı ve dönmeye emredildi. İstanbul'a geldiğinde birkaç gün Yedikule'de hapis yattı, ardından affedilerek Receb Paşa ve I. Ahmed'in kızı Gevherhan Sultan'ın kızları olan Safiye Sultan ile evlendirildi. Bundan sonra muhtelif eyaletlerde beylerbeyilik yaptı (Erzurum, Mart 1644; Tımışvar, Aralık 1644; Diyarbakir, Eylül 1647; Budin, 1648); yine kubbe vezirliğine getirildi. Onun Özû muhafazasında bulunduğu sırada ilk serdar Yûsuf Paşa'nın yerine Girit serdarı tayin edildiği (9-18 Aralık 1645), ancak Girit'e gitmek üzere yola çıkmış iken görev yeri değiştirilerek (18-27 Ocak 1646) Silistre muhafa-

Siyâvuş Bey'in, Rüstem ve babası Zâlî Keyhusrev'in huzurunda gösteren bir minyatürü (New York Metropolitan Museum of Art, nr. 35.48)

